

HET GESPREK GAAT DOOR!

Tijdens het maken van deze publicatie hebben Maria van Deutekom (Fontys Hogeschool van de Kunsten, Onderwijsvernieuwing) en Coos Salomons (Projectmanager Stichting Starterslift) op uitnodiging van Creative Co-makership per email het gesprek over kunstvakonderwijs en ondernemerschap voortgezet. We presenteren het ter inspiratie, in de hoop dat het samen hardop denken en leren altijd doorgaat...

Dag Maria,

Als je veel met studenten uit de kunstvakken omgaat, kun je je oprecht verbazen. Bij veel jonge studenten in creatieve richtingen zie ik dat het met het vakmanschap wel snor zit, ze maken de mooiste dingen. Maar kennelijk is het heel lastig om datzelfde creatieve talent te richten op een ander aspect van hun bestaan zoals presenteren, netwerken, marketing en verkopen. De creativiteit is hoog ontwikkeld, maar niet voor de onderneming 'Ik'. Alleen al als ze nadenken over hun eigen visitekaartje schieten ze in een heel traditioneel vormen- en formatenpatroon, terwijl hier transitie van hun creatief vermogen juist zo voor de hand ligt. De vraag die ik aan je wil voorleggen betreft de oorzaak. Zou het komen doordat het kunstonderwijs te veel en solistisch gericht is op de ontwikkeling van esthetische aspecten en vakmanschap en te weinig op de ontwikkeling van de persoon, het toekomstperspectief en een succesvolle uitoefening van de beroepspraktijk? En als je het met me eens zou zijn dat die aspecten prominenter in de opleiding aanwezig moeten zijn, hoe richten we dat dan in? Je ziet op academies overal additieve activiteiten, speciale dagen, lezingen en evenementen. Werkt dat wel? Volgens mij pikken de studenten daar veel te weinig van op, dat zie ik dag en dagelijks. De uitoefening van de beroepspraktijk en de ontwikkeling van competenties voor een ondernemende houding horen m.i. thuis in het onderwijs zelf, in de opdrachten. Direct al in het eerste jaar. De docenten hebben zelf vaak een succesvolle beroepspraktijk, maar geven te weinig door aan de studenten hoe zij het verschil hebben gemaakt. Wat weerhoudt docenten om dit met succes te doen? Is het tijdgebrek, waardoor het accent altijd op het kunstvak ligt? Kunnen we ze helpen met didactische tips en trucs? Op die tour werk ik op dit moment en doe ik onderzoek binnen AKV|St.Joost. Uit dat onderzoek blijkt dat er al heel veel gebeurt binnen opdrachten, maar het schort aan het lander van de boodschap. Studenten zijn niet op gericht op hun toekomst, ze zitten gevangen in de kwaliteitsrace die een academie ook is. Wie verwerft straks de awards, wie slaagt er cum laude, wie sleept de stipendia binnen? Zolang je 'elevator pitch' totaal niet mee weegt in je beoordeling, waar zou je je dan druk over maken? Ik ben benieuwd hoe jij dit ziet, Maria. Weet wel: ik droom er niet van om stiekem ondernemertjes op te leiden, maar om onze kunstvakstudenten een serieuze kans te geven op een arbeidsmarkt en in een kunstwereld die rap verandert. Met vriendelijke groet, Coos

Dag Coos,

Je zet me wel aan het denken met je vragen. Je vraagt je af of het kunstonderwijs teveel gericht is op de ontwikkeling van esthetische aspecten en te weinig op de persoonsontwikkeling en succesvol uitoefenen van het beroep. Ik rafel je vragen uit elkaar. Eerst het esthetische aspect: ik herken wel dat er op kunstacademies veel aandacht is voor het artistieke product en de artistieke kwaliteiten. Prima, denk ik, want daar gaat het toch ook vooral om. Er ligt minder accent op hoe dat product tot stand komt, de proceskant en nog minder op hoe je dat product in de markt zet. Studenten realiseren zich onvoldoende wat daar bij komt kijken, en onder docenten kom ik regelmatig scepsis tegen over het marktgerichte denken. Bang dat dan de commercie sturend wordt en niet de kwaliteit. Persoonsontwikkeling en toekomstperspectief spelen op de academies toch juist wel, reflectie op de eigen artistieke ontwikkeling en het nadenken over de toekomst ook. Fontysbreed is competentiegericht leren ingevoerd met accent op studieloopbaanontwikkeling. Studenten maken ook een carrièreplan. Over succesvolle uitoefening van het beroep wordt heel wisselend gedacht, misschien zit daar wel de crux, want wanneer is iemand succesvol? Gaat het vooral om een goed artistiek product? En wie bepaalt die kwaliteit? De artistieke incrowd, de curatoren/programmeurs, de subsidiegevers, het publiek? Lastige vragen. Studenten vinden het winnen van awards heel belangrijk, dat herken ik wel. Maar zijn dat dan ook de beste artiesten? Worden die later in hun beroep

succesvoller of spuwt de markt ze snel weer uit? Er is een verschil tussen succes op de korte en op de lange termijn. Voor succes op de lange termijn gelden enerzijds de competenties die landelijk zijn benoemd. Als een student daar voldoende niveau in bereikt dan komt hij beter gewapend de arbeidsmarkt op en zal daar eerder zijn plek vinden en het er langer vol houden. De andere kant is het persoonlijke talent van de kunstenaar, in dit type beroepen weegt het eigen talent heel zwaar. Dat kan je wel stimuleren maar het is maar ten dele te sturen. En dan je vraag hoe ondernemerschapsperspectief voldoende aandacht kan krijgen in het kunstonderwijs. Het is maar de vraag of de succesvolle beroepsuitoefening vooral afhangt van ondernemerschap. Ik denk dat ook gedrevenheid, energie, inzet en analytisch vermogen meetellen. Ik geloof ook in de waarde van ondernemerschap, maar meer op attitudeniveau. Vanuit het Fontyslectoraat Kunst en samenleving onderzocht ik Cultureel ondernemerschap en het kunstonderwijs. Daaruit blijkt dat het een sterk fluctuerend begrip is, dat zowel smal als breed kan worden opgevat. Van een kunstenaar die zijn eigen product in de markt zet, tot activiteiten in de culturele industrie en cultuurbeleid. Een academie moet eerst scherp hebben welk gebied ze voor studenten relevant vinden voordat je je afvraagt hoe je dat dan kan doen. Wat de competenties betreft heb ik in datzelfde onderzoek een onderscheid gemaakt tussen a: algemene HBO competenties, b: specifieke kennis en vaardigheden en c: houdingaspecten. Ik denk dat iedere academie aan a en c aandacht zou moeten besteden en dat b facultatief moet zijn. Bij Fontys zien we grote verschillen per academie. De Rockacademie biedt het meest substantieel aandacht aan ondernemerschap, daar is het echt ingebed. Dat is niet toevallig want de rockscene is een commerciële scene terwijl in de andere kunsten het nog vaak (maar steeds minder) om een gesubsidieerde wereld gaat. Een verhaal apart is de Drama-opleiding, daar krijgt ondernemerschap als zodanig niet veel aandacht maar deze studenten zijn toch heel ondernemend, dat lijkt eigen aan hun attitude. Misschien kunnen we van hen wel wat leren over hoe je dat doet. Het is nl niet zo makkelijk om attitude te beïnvloeden, dat hangt nl voor een deel samen met je persoonlijkheid en toch is dat attitudestuk denk ik cruciaal. Ik ben heel benieuwd hoe jij daar tegen aankijkt, Groet, Maria van Deutekom

Dag Maria,

Tsjonge zeg: jij pakt uit! Een antwoord op alles wat je aanvoert, lijkt me onmogelijk. Samen illustreren we wat de Nederlandse politiek en het onderwijs al jaren gevangen houdt. We zien zoveel nuances en leeuwen en beren dat elk voordeel zijn nadeel wel weer heeft. Geen ambtenaar die er nog uitkomt of het begrijpt, hoe goedwillend ook. Daarom begin ik maar met Stephen Covey's: 'keep the end in mind'. Dat einddoel voor kunstvakonderwijs is toch het afleveren van goede kunstvaklui die ook competent zijn om hun weg op de arbeidsmarkt te vinden, vooral als ze geen Erwin Olaf, Krezip, Marlies Dekkers of Viktor en Rolf heten. Er staat echt een hele batterij wetenschappelijke studie van Frans Meyers tot de commissie Bakker, die aangeeft dat arbeid in de toekomst sterk verandert en om flexibele werknemers vraagt. Een baan voor het leven wordt een leven vol banen. Blijven doorleren; een leven lang. Ik zie niet dat dit creativo's hierop een uitzondering zouden vormen. De kunst is om ondernemerschap mee te nemen zonder het kunstvakonderwijs daaronder te laten lijden. Volgens mij kan dat best. Je schrijft over docenten die over commercie en ondernemerschap nogal sceptisch zijn. Dat herken ik wel, maar die cynische houding vindt ook vaak zijn oorsprong in een archaisch beeld van kunstenaarschap. Het lijkt me naar jou toe niet nodig om die clichébak van armoe, drankzucht en koude open te trekken: de mythe van het miskende genie. Ook docenten moeten inzien dat het decor van de kunsten wijzigt, zoals je me zelf liet zien tijdens een lezing enkele weken geleden. Je noemt in je stuk het belang van studieloopbaanplan en reflectie. Over beide onderwerpen heeft jullie lector Tom Luken zich nogal gereserveerd uitgelaten. Reflectie maakt hij bijna met de grond gelijk vanuit argumenten rond recent breinonderzoek van jong volwassenen. Recent heeft hij ook over studieloopbaanbegeleiding in het HBO gepubliceerd onder de titel 'De knuppel in het hoenderhok!' Let wel; hij is er zeker niet tegen maar constateert dat het in de praktijk huilen met de pet op is. Ik vind dat de dringende noodzaak het HBO- kunstvakonderwijs te wijzigen wordt verhinderd door traditionele, romantische visies op achterhaalde beroepen en door docenten die coachende competenties moeilijk onder de knie (willen) krijgen. Zo leiden wij de studenten deels op voor een wereld die er straks niet meer is. Met een stellingname ten opzichte van commercie, 'dirty money' en ondernemerschap die compleet onbruikbaar is. Ik ben het helemaal eens met wat je schrijft over gedrevenheid en energie. Ik zou er pro-activiteit aan toe willen voegen. Moeilijk aan te leren, maar wel coachbaar. Een van mijn studenten kwam trillend als een blad mijn kamer in, april van dit jaar. Na gesprekken en educatie werft ze nu zelf haar eerste opdrachten. Een snelle prater zal het nooit worden, maar haar talent in combinatie met de weg weten en initiatief nemen, maakt voor haar het verschil tussen eeuwige anonimiteit en een hoopvol begin. Een beetje wegwijs gemaakt worden, levert ook onvermoede

energie. Maar ja, ik moet toegeven dat ik me vaak verslikte in het 'my fair lady syndroom'. Misschien ben ik naïef, maar elke concrete vooruitgang qua ondernemende houding maakt me blij omdat ik weet dat ze er zoveel verder mee zullen komen. Misschien ligt hier ook wel een verschil in onze rollen. Jij, de onderzoeker, die het allemaal beschouwt en beschrijft, en ik, de doener, die met confronterend coachen kleine overwinningen behaalt. Wat echt zoden aan de dijk zet: dat blijft m.i. ondernemerschapsperspectief inbedden in de opdrachten zelf. Helemaal niet zo moeilijk, maar niet vergeten de boodschap didactisch in te tikken! Dit is het onderwerp van een studiedag die we binnenkort op de academie hebben. Ik kijk er erg naar uit, vooral naar de reacties en bijdragen van docenten. Met de directie, de studieleiders en de studenten zit het al goed. Ik kijk ook uit naar jullie Symposium. Tot dan! Goede groet, Coos

Dag Coos,

Ja, ik dacht je hebt wat tegoed, ik had je een week op een reactie laten wachten. Ik ben het helemaal met jou en Covey eens dat je "the end in your mind" moet hebben. Ik heb net een nieuwe reeks lessen Communicatie voor de Dansacademie opgezet en ook dan begin ik eigenlijk altijd achteraan, het vertrekpunt is dan wat moeten studenten na het lesblok kunnen en waar kan je dan aan zien. Je hebt hem al door denk ik, dat zijn de prestatie-indicatoren en daar beoordeel je dan ook de eindproducten op. Toetsing en doelen zijn als het ware spiegels van elkaar.

Maar ik dwaal af... Ik ben het helemaal met je eens dat het er vooral om gaat te zorgen dat de kunstenaars en kunstdocenten die wij als hogeschool afleveren niet alleen goede kunstproducten kunnen maken of een goede kunstdocent zijn maar zich ook kunnen redden in de markt. In eerste instantie dacht ik daarbij vooral aan uitvoerende kunstenaars maar dat is te kort door de bocht. Ook voor een docent kan het zinvol zijn meer over ondernemerschap te weten. Een van de dansstudenten die ik heb geïnterviewd wilde bv graag een eigen dansschool opzetten en die heeft in een minor Ondernemerschap een eigen ondernemingsplan gemaakt met marktonderzoek en al. Zij wil nog dit jaar starten met haar eigen dansschool. Ik weet niet of onze docenten nu wel zo'n romantisch beeld hebben van de kunstenaar, ik denk dat ze eerder bang zijn dat studenten (en later kunstenaars) hun oren teveel naar de markt laten hangen. Docenten komen voor een deel ook uit de jaren toen commercie een beetje "verdacht" werd gevonden. In mijn publicatie noem ik dat "bang zijn voor de grote boze wolf"! Maar ze hebben natuurlijk wel een punt want je kunt daar ook te ver ingaan. Giep Hagoort, hoogleraar kunst en economie heeft een methode Strategisch Artistiek Calculeren ontworpen (SAC). Aan de hand daarvan kan een kunstenaar bepalen waar voor hem de balans ligt tussen artistieke en commercialiteit. Dat zou wel eens een hulpmiddel kunnen zijn om in het kader van studieloopbaanbegeleiding op kunstscholen te gebruiken. Ik las in je mail dat we bij Fontys ook wat criticaster hebben t.a.v. reflectie, je noemde zelfs een lector van ons hierover. Eerlijk gezegd ken ik die publicatie niet, daar ga ik wel achterheen, in de herfstvakantie heb ik nog wel wat tijd over om iets te lezen! Ik heb overigens wel een vermoeden, ik kom oorspronkelijk uit de sociale opleidingen en daar is veel know how over gewenste veranderingen in houding en gedrag en het is een misvatting te denken dat als je je eenmaal van iets bewust bent er dan ook meteen iets verandert. Gedrag is sterk contextafhankelijk en er vindt ook niet zomaar transfer plaats van de ene naar de andere situatie. Daar moet je dus in je aanpak met studenten rekening mee houden. Maar dat voert nu te ver, daar wil ik een andere keer nog wel eens een boom met je over opzetten. In ieder geval is voor het goed geven van studieloopbaanbegeleiding voor de meeste docenten training nodig en daarna ook intervisie. Dat doen we hier dan ook bij Fontys, maar ja docenten zijn ook maar mensen dus het zal niet altijd het gewenste effect hebben, dus het kan best dat er hier en daar nog niet gewerkt wordt zoals het zou moeten. Ik ben altijd zo iemand van gewoon blijven proberen en dan lukt het meestal na een tijdje wel. Ik vond je voorbeeld over die student die trilde als een "espenblad" bij het presenteren heel kenmerkend. Het oude principe van "Oefening baart kunst" gaat toch nog regelmatig op. Voor vandaag laat ik het er even bij mij. Ik moet om 9 uur in Eindhoven zijn voor een training in maatwerk leren. Ik denk dat maatwerk leren een goed middel kan zijn om te zorgen dat je de aandacht voor ondernemerschap in het kunstonderwijs flexibel in de onderwijsprogramma's kan inbouwen. Dat zal ik zeker nog toelichten op het Symposium op 10 november. Leuk dat je komt en tot dan. Groet, Maria van Deutekom